

GIUVAIERGERIA BISERICESCĂ DIN MOLDOVA DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

Liliana NICORICI

Institutul Patrimoniul Cultural al Academiei de Științe a Moldovei

L'objet de notre analyse concerne les bijoux comme objet de l'art et comme témoignage de l'histoire du pays. Après l'apparition de la religion monothéiste, on constate l'emploi des métaux et des pierres nobles dans la confection des petites croissettes, des vases sacrés, des icônes dorées et ornées. Le XXème siècle offre une riche et variée collection d'objets d'orfèvrerie. Dans cet article l'auteur présente les principaux traits de l'orfèvrerie nationale de Moldova du XX-ème siècle.

Giuvaiergeria din Republica Moldova din sec. XIX-XX practic nu a fost elucidată în istoriografia națională, din care considerente tema dată prezintă interes sub aspect istoric, factologic și artistic. Documentele istorice atestă indubitabil existența meșteșugului artistic de prelucrare a metalului prețios, în pofida influenței celor mai diferiți factori negativi. Informațiile colectate au permis stabilirea a trei etape cronologice în diacronia giuvaiergeriei de cult:

- 1812-1918;
- prima jumătate a sec. XX;
- a doua jumătate a sec. XX-începutul sec. XXI.

Prin intermediul Catalogului obiectelor ce s-a păstrat la *Muzeul Societății istorico-arheologice biserecești basarabene* [1], vom analiza articolele biserecești grupate în:

- veșminte preoțești – mitre, mânecute, brâie ș.a.;
- icoane aurite și argintate, ferecături de icoane și cărți;
- inventar liturgic – candelă, potire, anafornițe, tăvi ș.a.;
- cruci și cruciulițe de botez și de procesiune, podoabe și bijuterii personale.

Grație *Catalogului* parvenit din anul 1923 și al celui din 1940 [2] putem stabili cu certitudine prezența pe teritoriul Moldovei a primelor ateliere particulare de giuvaiergerie, care se ocupau de confecționarea obiectelor de orfevrerie de cult și a podoabelor personale. Primele ateliere sunt atestate la 1817 [3], lucrându-se manual piese de aramă și argint, deosebite ca tehnică de executare și ornamentare de articolele similare depistate la Iași, Sibiu ș.a. centre urbane. Cele mai excepționale din punct de vedere artistic se consideră a fi mitrele lucrate *au repoussé*, emailate, garnisite cu perle, acuamarine, ametiste, smaralde, două din ele fiind purtate chiar de mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni [4].

Către începutul sec.XX, numărul articolelor de giuvaiergerie din bisericile basarabene se mărește considerabil grație noilor ateliere deschise la 1911. Despre diversitatea podoabelor de cult putem discuta în baza unui document autentic, datat cronologic cu anul 1940, și anume *Catalogul de obiecte biserecești*. Grație acestui catalog, putem urmări producția atelierelor de obiecte biserecești și ceea ce este nu mai puțin important, desfacerea articolelor de giuvaiergerie în *Magazinul de obiecte biserecești*, prețurile de comercializare și condițiile de lucru. Atelierele posedă mașini moderne electrice avansate, la care se executau majoritatea operațiilor tehnologice, ceea ce a contribuit la producerea în serie a giuvaiericilor.

Nu putem stabili cu certitudine numărul atelierelor din I jumătate a sec. XX ce țin de Arhiepiscopia Chișinăului, deoarece *Catalogul* studiat ne oferă numai denumirea obiectelor și descrierea lor artistică. Din cele 156 de obiecte expuse în catalog, 122 sunt icoane ale Maicii Domnului și ale Sfinților Apostoli, icoane de mărimi diferite (cea mai mică de 9×7 cm la prețul de 100 lei, cea mai mare de 42×37 cm la prețul de 1300 lei) [5]. Pentru teritoriul Basarabiei sunt caracteristice mai mult obiecte executate din metale neprețioase ulterior aurite sau argintate. Se foloseau metalele utilizate și actualmente pentru confecționarea podoabelor și vaselor ieftine – alamă, nichel, alpacă, bronz, neizilber. Categoria obiectelor de orfevrerie de cult este prezentată prin mirnițe, vase pentru Sfânta Euharistie (potir, disc, steluță și linguriță) din alamă argintată sau aurită [6]; candelnițe și candelă cu sau fără lanțuri argintate, cu zurgălăi auriți, executate în tehnica ciocnirii metalului, gravură simbolică, filigranare artistică, emailare (înalt apreciată la hotarul sec. XIX-XX, broderie cu fir de aur sau argint pentru steaguri și tehnica de placare cu metal prețios sau vernisare (acoperire cu lac special, preparat în baza acidului succinic din chihlimbar).

Analizând documentele de importanță istorică și artistică, inventarul bisericesc din unele biserici și mănăstiri cu renume și tradiții, putem trage următoarele concluzii privind dezvoltarea orfevrăriei din Republica Moldova la începutul sec.XX:

1. Primele ateliere mici din Moldova care se ocupau de confecționarea articolelor de bijuterii și orfevrărie de cult sunt atestate după 1817, dar tehnica de executare și măiestria artistică ne permite să admitem existența unor specialiști din domeniu până la acest an, specialiști care lucrau pe domenii feudale sau erau particulari bogați. Acești meșteri ar putea fi de origine din orașul vecin Iași, unde breasla giuvaierilor era puternică și numeroasă, comparativ cu cea din Chișinău sau din Hotin.

2. Meșterii care prelucrau metalele prețioase erau grupați în categorii aparte: argintari, aurari, zלטari, giuvaieri, orfevrari și proveneau în marea lor majoritate din rândurile populației orășenești sau activau în atelierelor de pe lângă bisericile și mănăstirile Moldovei, cum ar fi cazul atelierelor deschise la 1911 aparținând Arhiepiscopiei Chișinăului [7].

3. Meșterii lucrau cu materie primă proprie, deoarece după modelul transilvănean sau european meșterul care intra în breaslă trebuia să posede o anumită cantitate de metal prețios. Se practica la fel confecționarea podoabelor din materia procurată de client și după modelul cerut de acesta, munca fiind plătită în funcție de masa metalului prelucrat, măiestria și complicitatea modelului executat.

4. Lucrările confecționate au un caracter artistic pronunțat fiind destinate atât bisericilor și mănăstirilor, cât și persoanelor particulare (cruciulițe și iconițe-pandantiv), din categoria inventarului liturgic fac parte variate tăvi, lingurițe, anafornițe, cruci, coperte de cărți, aureole, ferecături de icoane, potire, cadelnițe și candel, sfeșnice și candelabre, chivoturi, agheasmatare.

5. Tehnica de lucru este asemănătoare atelierelor de giuvaiergerie din țările vecine – turnarea, ciocnirea metalului la cald sau la rece, filigranul, à jour, emailarea, placarea suprafeței metalelor neprețioase cu aur sau argint, incrustarea pietrelor prețioase sau de imitație.

6. Pentru teritoriul Basarabiei în secolul XX nu dispunem de numărul precis de giuvaieri care confecționau podoabe bisericești, dar „*Tabloul meseriilor din 30 iunie 1925*” [8] ne oferă următoarea informație:

- bijuterii basarabeni erau uniți într-o breaslă sau corporație cu ceasornicarii, existând 159 de maiștri, dintre care 31 lucrau în județ, iar 128 – la oraș; numărul total al lucrătorilor atelierelor era de 15 persoane, dintre care unul lucra în județ, ce ne vorbește despre aceea că giuvaierii din provincie preferau să lucreze singuri și își desfășeau marfa în prăvăliile din atelier; 14 lucrau în oraș; ucenici erau luați la lucru numai în atelierelor din oraș, fiind 8 la număr;

- numărul total al giuvaierilor și ceasornicarii la 1925 era de 182 de persoane, dintre care 150 lucrau la oraș, iar 32 – în județ, grupul de meserii care prelucrau metalul neprețios fiind reprezentat prin 4005 meșteri, pătării, mode – 384 persoane, arte grafice – 303, în total fiind atestați (la 1925) 16 271 de meseriași.

Orfevrăria de cult are menirea să îndeplinească necesitățile bisericilor și mănăstirilor în inventar bisericesc, articolele fiind analizate în funcție de cerințele, tendințele și aspirațiile caracteristice etapelor analizate. Din punct de vedere istorico-artistic și tehnologic, arta confecționării bijuteriilor și a inventarului liturgic are perspective frumoase de dezvoltare, folosind tehnologii moderne avansate și tehnici deja cunoscute.

Referințe:

1. Opisul obiectelor ce se păstrează la Muzeul societății istorico-arheologice bisericești. - Chișinău, 1923.
2. Catalogul obiectelor bisericești. - Chișinău, 1941.
3. Юбилейный сборник города Кишинева. - Кишинев, 1912.
4. Opisul obiectelor ce se păstrează la Muzeul societății istorico-arheologice bisericești, p.6.
5. Catalogul obiectelor bisericești, p.29.
6. Ibidem, p.30.
7. Olteanu Șt., Șerban C. Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu. - București, 1969, p.282-387. La începutul secolului XIX meșteșugul tradițional practicat de argintari, giuvaieri și bijutieri era concentrat în marile orașe și târguri, unii în bresle aparte, cea de la Iași numărând un giuvaier, 74 argintari cu trei staroști la conducere. La 1832 în orașele Dorohoi, Botoșani, Bacău, Focșani, Vaslui, Huși și Iași au fost înregistrați 3 gravori, 60 giuvaieri, 16 bijutieri, iar în preajma revoluției din 1848 sunt consemnați la Bârlad 20 de argintari (breaslă unită cu potcovarii), la Botoșani 15 argintari (uniți cu ceasornicarii), la Piatra Neamț și la Iași câte 16 argintari.
8. Ștefan Ciobanu. Basarabia. Monografie. - Chișinău, 1926, p.438.

Prezentat la 03.07.2007